

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-93>

УДК 373.24

Мельник І.М., Заремба Л.В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СТАТЕВОРОЛЬОВЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті проаналізовано сутність проблеми статево-рольового виховання дошкільників як складової статевого виховання. Акцентується увага на актуальності означеного аспекту, його недостатньому вивченні. Розглянуто ключові підходи до означеного напрямку виховання в науково-методичній літературі. Виявлено рівні розв'язання виховних проблем на сучасному етапі із врахуванням специфіки дітей дошкільного віку. Доведено, що статево-рольове виховання є складовою статевого виховання, яке на сьогоднішній день розглядається в контексті гендерного підходу. Наголошується на необхідності врахування завдань та мети статево-рольового виховання, окреслених у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку. Виокремлено доцільність поетапності роботи із формування статево-рольової поведінки у дошкільників, з опорою на обґрунтованих принципах системності, інтегративності, злагодженості процесу диференційованості, емоційності, необхідності створення предметно-розвивального середовища. Схарактеризовані провідні функції вихователя при формуванні статево-рольової поведінки. Підкреслюється важливість врахування особливостей вікового та психічного розвитку дошкільників, а також врахування інтересів, уподобань, нахилів дітей. У статті зроблені виважені висновки та виокремлені перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: діти дошкільного віку, статево-рольова поведінка, гендерний підхід, статево виховання, принципи, функції виховання.

Melnyk Iryna, Zaremba Lyudmyla

Lesya Ukrainka Eastern European National University

STATEWOLE EDUCATION OF PRESCHOOLERS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Summary. In the article it was analysed the essence of the problem of gender-role education of preschool children as a component of sexual education. Attention is paid to the relevance of this aspect and insufficient study the question. The key approaches to the specified direction of education are considered in the scientific and methodical literature. Levels of the solution of educational problems at the present stage are found, taking into account the specifics of development of preschool children. Problems of sexual education, formation of gender-role behavior of preschool children are becoming more important, because these questions contain many incomprehensible, problematic and controversial issue. It has been proved that gender-role education is a component of sexual education, which is now considered in the context of the gender approach. It is emphasized the need to take into account the tasks and goals of gender -role education outlined in the Basic Program for the Development of Pre-school Childhood. It is substantiated the idea of harmonious connection of sexual education with the general psychological development of a child from an early age, with the formation of spirituality, high moral qualities in boys and girls, norms of behavior, responsibility for their actions, culture of communication. Levels of solving educational problems in the context of gender-role education are distinguished. The expediency of gradual work on the formation of gender-role behavior in preschoolers is emphasized, with the support on the grounded principles of systematicity, integrativeness, coherence of the process of differentiation, emotionality, the need of creation a subject-developmental environment. The current directions for solving the problem of gender-role education, leading functions of the tutor in the formation of gender-role behavior are characterized. The importance of taking into account the peculiarities of age and mental development of preschool children, as well as the interests, preferences and inclinations of children is emphasized. Reasonable conclusions and outlined prospects for further research are made in the article.

Keywords: children of preschool age, gender-role behavior, gender approach, sexual education, principles, functions of education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі перед гуманітарною наукою постає історичні завдання по-новому осмислити соціальні реалії переломних епох. На сьогодні все ширше входить у вжиток термін «гендер», «гендерні дослідження», «гендерна педагогіка». Значний інтерес становлять роботи О.А. Вороніної, В.П. Кравця, О. Шниривої, Н. Гендерник, А. Семибрат та ін. Як зазначає А.Л. Семибрат «Для позначення нових стратегій світового регулювання соціостатевих відносин у суспільних науках виник термін «гендер» та започаткувалися гендерні дослідження [1, с. 449–450].

Ми стаємо свідками актуалізації проблеми статевого виховання. Як стверджують науковці і практика, акселерація прискорила психосоціальний розвиток, а раннє формування статевої

зрілості означає і раннє пробудження сексуальних інтересів, еротичних переживань.

У контексті статевого виховання питання формування статево рольової поведінки дошкільників вважаємо на часі.

У ході розвитку педагогічної думки спостерігалися різні підходи до обраного нами аспекту вивчення. Необхідність детальнішого дослідження питання статево-рольового виховання дошкільників підтверджуємо думкою В.О. Сухомлинського про те, що «успіх у будь-якій практичній справі вимагає не лише знання цієї справи у відповідності із сьогоднішніми вимогами, але й своєрідного аспекту мислення. Не лише досліднику, а й кожному працівникові необхідно бачити педагогічні явища в їх багатогранно-му розвитку, розуміти, що, як і від чого бере

свій початок» [2, с. 125]. Проблематика статевого виховання, формування статево-рольової поведінки дошкільників набуває своєї значущості, оскільки ці питання мають багато незрозумілого, проблематичного й суперечливого. Водночас сексуальне виховання – невичерпне джерело проблем сучасного суспільства. Проте неоднозначним є ставлення як дослідників, так і практиків до статевого виховання дошкільників, термінології, що використовується в цьому контексті. Одні висловлюються за важливість і доцільність статевого виховання дітей дошкільного віку, повідомлення потрібної інформації в розумних межах, інші підтримують позицію щодо необхідності обговорювати питання статево-рольового виховання, окрім сексуальної освіти.

Вихідною ми вважаємо думку про те, що дошкільне дитинство має вирішальне значення для розвитку особистості людини в цілому. Усі найважливіші якості особистості, задатки, здібності формуються саме в цьому віці. Розвиток самосвідомості дитини йде паралельно з усвідомленням себе як представника певної статі.

У спілкуванні, під впливом дорослого формуються два типи людей, дві різні особистості – майбутній чоловік і майбутня жінка. Дитина орієнтується на цінності своєї статі не лише в сім'ї, але і в закладі дошкільної освіти.

У сучасних умовах соціальних змін відбувається зміщення статевих ролей, що призводить до фемінізації чоловіків і очоловічення жінок. Відомо, що стираються межі між чоловічими та жіночими професіями. Дівчатка змінюються: позбавляються скромності, терпіння, ніжності, стають агресивнішими. А хлопчики все більше проявляють жіночі риси характеру.

Попереднє вивчення проблеми свідчить про такі актуальні напрями її вирішення:

1) необхідність підвищення педагогічної ерудиції батьків та вихователів;

2) усю систему роботи з формування статево-рольової поведінки дошкільників спрямувати на збільшення ефективності культури спілкування між хлопчиками й дівчатками з метою сформованості емоційно позитивного ставлення до виконання майбутньої соціальної ролі.

Аналіз останніх досліджень і наукових публікацій. Ретельне вивчення наукових праць свідчить про те, що поряд з такими ключовими напрямками як моральне, естетичне, фізичне виховання дошкільників, виховання мовленнєвої культури, збагачення емоційно-чуттєвого та когнітивного досвіду, розвиток у них художньо-емоційного сприймання дослідники виділяють аспекти статевого виховання. Значний інтерес становлять роботи Альошиної Ю.Є., Абраменкової В.В., Володарської М.О., Кононко О.Л., Кулаченко О.В., Молодушкіної І.В., Плохій З.П та ін.

Досить масштабними є роботи з теорії та методології гендерних досліджень (С. Кльоцина, Н. Гендерник, Л. Шолохова, О. Цокур, А.С. Семибрат). Про особливості гендерного підходу в ЗДО йдеться у дослідженнях Кулаченко О.В., Молодушкіної І.В. [3]. Зaslугою авторів є те, що окрім історичного аспекту проблеми статевого виховання в дошкільній педагогіці автори подають цінні методичні рекомендації щодо практичної реалізації статево-рольового виховання в ЗДО.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо, що питання статево-рольового виховання дошкільників потребує подальшого вивчення, особливо в окресленні методик його реалізації в ЗДО.

Мета статті полягає в узагальненні наявних теоретичних підходів та виділенні орієнтирів для методики застосування гендерного підходу в ЗДО.

Виклад основного матеріалу. Виклики суспільства й освіти спрямовують педагогів на постійний пошук вдосконалення навчально-виховного процесу. Обраний нами аспект – статево виховання дошкільників – також потребує як теоретичного, так і методичного збагачення вихователів.

Відомо, що методична робота – це заснована на досягненнях науки та передового досвіду система аналітичної, організаційної, науково-практичної, пошукової, дослідницької, інформаційної діяльності з метою удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників та підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

У контексті сказаного для повного розуміння сутності проблеми вважаємо за необхідне зупинитися на ретроспективному аналізі означеного аспекту.

Нами встановлено, що ідея статевого виховання у психолого-педагогічній науці не є новою. Означений аспект мав місце неодноразово на міжнародних дискусіях. На початку ХХ століття їх активно обговорювали на Заході, в Росії. Відомо, що першими порушили цю проблему педагоги Німеччини, наполягаючи на необхідності сексуального навчання, сексуальної педагогіки.

Про новий рух у педагогіці Заходу – саме спробі активізувати проблему статевого виховання й навчання відзначала у свій час О.М. Водовозова [4].

В Україні в минулому столітті питання статевого виховання практично не досліджувалося. Хоча у працях А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського ми знайдемо поради щодо статевого виховання дітей, особливо в сім'ї.

Активізація досліджень означеного аспекту пов'язана з роботами В. Кравця, Н. Волкової, О. Цокур, Н. Гендерчик, А. Семибрат.

Аналіз наукового доробку дозволяє узагальнити, що статево виховання автори розуміють як «процес засвоєння підростаючим поколінням знань про взаємини статей, формування культури поведінки і потреб керуватися у стосунках з особами протилежної статі нормами моралі» [5, с. 116].

Окрім того, підтримуємо і таку поширену думку: статево виховання слід гармонійно пов'язувати із загальним психологічним розвитком дитини з раннього віку, з формуванням духовності, високих моральних якостей у хлопчиків і дівчаток, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури спілкування.

Закономірно, що статево виховання тісно пов'язують зі статево-рольовим. Водночас зазначимо, що актуальність формування статево-рольової поведінки у дошкільників, детермінована низкою суперечностей між: суспільними вимогами до сучасної освіти та виховання й розвитком особистості дошкільника; достатнім теоретико-методологічним підґрунтям системи статевого виховання в цілому та недосконалим викорис-

танням прогресивного історико-педагогічного досвіду його впровадження у навчально-виховний процес в ЗДО; зростанням вимог до функціональної готовності вихователя здійснювати статеве виховання і недостатнім організаційно-методичним забезпеченням цього процесу.

Правомірним вважаємо висновки дослідників (О. Кулаченко, І. Молодушкіна, В. Соколюк, З. Бобровський, Ю. Альошина) щодо виділення рівнів розв'язання виховних проблем у контексті статево-рольового виховання, а саме:

– географічний (3-4 роки) – дитина цікавиться, де вона перебувала до свого народження (або до того моменту, коли її «купили» чи «знайшли» батьки), і практично не сприймає правдоподібні відповіді дорослих;

– «магічно-технологічний» (3-4 роки) – дитина ставить батькам питання, що стосуються технології народження (її цікавить момент «складання» у мами в животику); і наводить власні версії того, як це відбувається;

– «перехідний-технологічний» (4-5 років) – діти уявляють дітонародження як участь батьків у «засіванні насіння»; викладають власну інтерпретацію того, як їм про це розповіли однолітки й дорослі [3, с. 8].

Вихователі, орієнтуючись на ці рівні, відповідно вибудовують систему роботи із статево-рольового виховання із врахуванням вікових, психічних та поведінкових відмінностей хлопчиків та дівчаток дошкільного віку.

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» зазначено, що «розпочинати статеве виховання слід із раннього дитинства, інформацію про питання статі слід надавати своєчасно, зважаючи на індивідуальні та вікові особливості дитини; інформація має бути правдивою, не формувати у дитини хибних знань чи ставлень, особливо якщо це стосується статі й статевої відносин. Статеве виховання дошкільників має орієнтуватися на те, щоб сьогоднішні малюки, подорослішавши, змогли створити щасливу гармонійну родину. Однак з найважливіших умов реалізації цієї мети – подолання розрізненості хлопчиків та дівчаток у дошкільні роки, формування у них дружніх стосунків, культури спілкування, поваги одне до одного» [6, с. 24].

Змістовий аспект статевого виховання дошкільників також визначено у цьому документі. Зазначаємо, що воно охоплює «навколишнє життя, що оточує дитину, що вона спостерігає навколо себе, а саме: взаємини між людьми різної статі, норми таких взаємин; особисте життя в родині; сфери їх діяльності. Неодмінна педагогічна умова оптимально організованого виховання – природність поведінки дорослого, готовність відповісти на всі запитання дитини без сорому й страху» [6, с. 25].

У контексті спрямованості роботи з дошкільниками із статевого виховання саме вищезазначені положення, на нашу думку, мають бути спрямованими орієнтирами.

В цілому погоджуючись із наявними позиціями щодо напрямів роботи вихователів з формування статево-рольової поведінки, додаємо, що з огляду на специфіку дітей дошкільного віку (емоційність, безпосередність) вважаємо за доцільне розширити перелік принципів, визначених Кулаченко О.В. та Молодушкіною І.В. [3, с. 26–29].

Безперечно, педагогічна робота із статево-рольового виховання повинна мати системний і водночас гнучкий характер. Спеціальні заняття повинні бути систематичними, не одноразовими.

Розмаїття форм роботи (ігри, інсценізації, спеціальні заняття, конкурси, ситуації тощо) повинно носити комплексний характер, спрямовані на інтеграцію знань дошкільників.

Водночас весь навчально-виховний процес має бути злагодженим і послідовним, передбачаючи диференціацію змісту знань, їх видів, а також враховувати навантаження хлопчиків і дівчаток, інтереси і вподобання кожного, фізичні можливості.

Ми цілком підтримуємо думку науковців у доцільності створення предметно-розвивального середовища для успішної реалізації статево-рольового виховання. При цьому важливо забезпечити різноманітність діяльності дітей із врахуванням їх інтересів, здібностей та бажань, і передусім вікових особливостей.

Наголошуємо, що у роботі вихователя важливо дотримуватися принципу емоційності, який реалізується в ході жвавого, емоційного діалогу, використання цікавих, образних прикладів, захоплюючих ситуацій тощо.

На нашу думку, ефективність досягнення мети статевого виховання та формування статево-рольової поведінки у дошкільників буде залежати від правильної постановки завдань і методів, які виражаються в планомірних, систематичних діях вихователів. Окрім того, суттєвим відзначаємо реалізацію вихователями таких функцій:

– освітньо-інформаційної – поінформаність дітей, батьків з проблем статевого виховання на доступному рівні, забезпечення доступу до джерел інформації (лекції, круглі столи, наочність для батьків та дітей), формування знань, умінь, навичок;

– ціннісної – формування стійких установок про необхідність спілкування дівчаток і хлопчиків, морально-етичних стосунків (поваги, відповідальності, співчуття, підтримки);

– формуально-розвивальної – формування й розвитку нових якостей, ролей (активність, самостійність, сумлінність, ініціативність, чесність);

– організаційної – забезпечення планомірної системної організації всіх необхідних заходів, які спрямовані на підвищення рівня педагогічної ерудиції батьків, статевої культури дітей;

– корекційної – корекція поведінки шляхом запобігання й уникнення хибних уявлень про статево-рольову поведінку, про особливості статі. Реалізація вихователем вищезазначених функцій має підпорядковуватися жорсткій виховній стратегії: на основі демонстрації поваги й прийняття індивідуальності формувати правильне усвідомлення ролі жінки, чоловіка в суспільстві, в колективі.

Кожен вихователь повинен пам'ятати, що важливими показниками нормального зростання особистості є усвідомлення дошкільником своєї статевої належності, вміння розрізняти представників чоловічої і жіночої статей, реалістичний образ свого тіла, знання статево-рольових стандартів поведінки.

Ефективність формування статево-рольової поведінки дошкільників ми розуміємо як результат цілеспрямованої, поетапної роботи виховате-

лів, сім'ї із врахуванням вікових особливостей, інтересів, уподобань дітей, а також специфіки розвитку представника певної статі.

Зasadничою умовою визначення ефективності виховної стратегії ми вважаємо засвоєння дошкільниками адекватної своїй статі моделі поведінки, усвідомлення себе як чоловіка і жінки з притаманними кожному специфічними якостями, особливостями.

Ми переконані, що вся система роботи в ЗДО в напрямі статево-рольового виховання має бути спрямована на усвідомлення дошкільником своєї статевої належності, уміння розрізняти представників чоловічої і жіночої статей, реалістичний образ свого тіла, знання статево-рольових стандартів поведінки. Власне це і є суттєві показники нормального зростання особистості.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином, аналіз сутності статево-рольового виховання дошкільників дає підстави

резюмувати, що означений аспект є важливою педагогічною проблемою. Адже дошкільна освіта – база формування особистості. У контексті нашого напрямку дослідження важливо допомогти дітям опанувати адекватну своїй статі модель поведінки, культуру взаємин між хлопчиком і дівчинкою, усвідомити роль чоловіка і жінки в суспільстві. Вважаємо, що визначені нами теоретичні засади допоможуть вихователям ЗДО організувати систему виховної роботи з формування статево-рольової поведінки дошкільників.

Водночас вважаємо, що означений аспект потребує подальшого вивчення.

Перспективи дослідження ми вбачаємо у таких напрямках: обґрунтування методики роботи із статево-рольового виховання, окреслення шляхів педагогічного впливу батьків у статево-рольовому вихованні дошкільників, аналіз особливостей традиційних та новітніх форм роботи в означеному аспекті.

Список літератури:

1. Семибрат А.Л. Історія виникнення гендерних досліджень в педагогічній науці. *Молодий вчений*. 2016. № 7(34) липень. С. 449–452.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. Київ : Рад. школа, 1988. 304 с.
3. Формування статево-рольової поведінки у дошкільників / уклад. Кулаченко О.В., Молодушкіна І.В. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 176 с.
4. Водозова Е.Н. Умственное и нравственное воспитание детей от первого проявления сознания до школьного возраста : Кн. для воспитателей. 7-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург, 1913. 365 с.
5. Волкова Н.П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.
6. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Упоряд. О.Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.

References:

1. Semybrat, A.L. (2016). Istoriiia vynykennnia hendernykh doslidzhen v pedahohichnii nauksi [History of Gender Studies in Pedagogical Science]. *Molodyi vchenyi*, no 7(34) July, pp. 449–452.
2. Sukhomlynskyi, V.O. (1988). Sto porad uchytelevi [One hundred tips for the teacher]. Kyiv: Rad. Shkola, 304 p.
3. Formuvannia statevorolovoi povedinky u doshkilnykiv [Formation of sexual behavior in preschool children] (2012) / uklad. Kulachenko O.V., Molodushkina I.V. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova», 176 p.
4. Vodovozova, E.N. (1913). Umstvennoe y нравstvennoe vospytanye detei ot pervoho proiavlenniya soznaniya do shkolnoho vozrasta: Kn. dlia vospytatelei [Mental and moral upbringing of children from the first manifestation of consciousness to school age: Bk. for educators]. 7-eyzd., pererab. y dop. Sankt-Peterburh, 365 p.
5. Volkova, N.P. (2001). Pedahohika: Posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Pedagogy: A guide for university students]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiiia», 576 p.
6. Bazova prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ia u sviti» [Basic Preschool Child Development Program "I am in the World"] (2008) / Uporiad. O.L. Kononko. Kyiv: Svitych, 430 p.